

Sygn. akt II CSK 547/06

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 26 kwietnia 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Krzysztof Strzelczyk

SSA Marta Romańska (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. F. i L. S.

przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie [...]

oraz Ministrowi Skarbu Państwa

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 26 kwietnia 2007 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 13 kwietnia 2006 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Po ostatecznym sprecyzowaniu żądania, L. S. wniósł o zasądzenie od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Wojewodę [...] i Ministra Skarbu Państwa kwoty 665.663 zł z odsetkami ustawowymi od 8 czerwca 1992 r., jako - zwaloryzowanej na podstawie art. 358¹ § 3 k.c. w oparciu o wskaźnik średniej płacy - ceny, którą zapłacił za udział w użytkowaniu wieczystym nieruchomości położonej w K. przy A. oraz związanej z nim własności budynku hotelowego. A. F. pozostał przy żądaniu zasądzenia kwoty 82.481 zł, z tym, iż wniósł o jej zasądzenie jako - zwaloryzowanej na podstawie art. 358¹ § 3 k.c. w oparciu o wskaźnik średniej płacy - części ceny (12,39%), którą zapłacił za udział w użytkowaniu wieczystym tej samej nieruchomości oraz związanej z nim własności budynku hotelowego.

Powodowie kupili wymienione wyżej prawa od przedsiębiorstwa państwowego „P.” w K. umową z 8 czerwca 1992 r., która okazała się nieważna. Przedsiębiorstwo „P.” zostało zlikwidowane i wykreślone z rejestru mocą decyzji byłego Wojewody K. Powodowie wskazali, że podstawą ich roszczeń jest art. 410 § 2 i 411 pkt 1 k.c., art. 497 w zw. z art. 496 k.c. oraz art. 358¹ § 3 k.c., a dla uzasadnienia legitymacji biernego pozwanego powołali art. 40 § 2 k.c. w zw. z art. 49 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych (dalej ustawa o p.p.). Niezależnie od powyższego twierdzili, że likwidator przedsiębiorstwa działający na zlecenie byłego Wojewody K., popełnił w procesie likwidacji wiele błędów i one spowodowały nieważność umowy, co uzasadniałoby przypisanie Skarbowi Państwa odpowiedzialności także na podstawie art. 417 § 2 k.c. w zw. z art. 429 k.c.

Pozwany Skarb Państwa wniósł o oddalenie powództwa. Wojewoda [...], jako jego reprezentant, odwołał się do art. 40 § 1 k.c. i wyjaśnił, że mienie zlikwidowanego przedsiębiorstwa „P.” w postaci środków finansowych zostało przejęte przez Skarb Państwa, a następnie przeznaczone na zakup akcji w spółce Regionalna Agencja Rozwoju. Gdyby okazało się, że powodom przysługuje opisane w pozwie roszczenie przeciwko Skarbowi Państwa, to jego reprezentację winien wykonywać Minister Skarbu Państwa, nie zaś Wojewoda. Za likwidatora działającego na zlecenie organu założycielskiego Skarb Państwa nie odpowiada,

bo nie ponosi winy w wyborze. Waloryzacja świadczenia przewidziana w art. 358¹ § 3 k.c. może dotyczyć tylko świadczeń pieniężnych, a stron nie łączy stosunek prawny, z którego wynikałoby zobowiązanie o takim charakterze. Minister Skarbu Państwa imieniem Skarbu Państwa odwołał się do art. 40 § 2 k.c. w zw. z art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. i stwierdził, że odpowiedzialność przewidziana w tym przepisie może wchodzić w grę wtedy, gdy istnieje państwowa osoba prawna, solidarnie z którą mógłby odpowiadać Skarb Państwa, a poza tym odpowiedzialność ta dotyczy przejęcia konkretnego składnika majątkowego, a nie przejęcia całego majątku pozostałego po zlikwidowanej osobie prawnej. Nadto, wskazując na treść art. 358¹ § 4 k.c. zakwestionował podstawy do zwaloryzowania należnych powodom świadczeń z tej przyczyny, że pozostają one w związku z prowadzeniem przez nich przedsiębiorstwa.

Wyrokiem wstępnym z 7 czerwca 2005 r. Sąd Okręgowy w P. uznał roszczenie powodów za usprawiedliwione co do zasady.

Bezspornym okazało się, że umową z 8 czerwca 1992 r. Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Gospodarki Turystycznej „P.” w likwidacji sprzedało powodom w udziałach po ½ prawo wieczystego użytkowania nieruchomości stanowiącej działkę nr [...], o pow. 855m² w K. przy A. wraz z własnością budynku hotelowego. Tytułem ceny powodowie zapłacili sprzedającemu po 82.481 zł. Prawomocnym wyrokiem z 3 października 1996 r., wydanym w sprawie z powództwa poprzednich właścicieli nieruchomości, Sąd Wojewódzki w K. ustalił, że umowa z 8 czerwca 1992 r. jest nieważna. Powodowie wydali uprawnionym nieruchomość po uprawomocnieniu się tego wyroku, w 2000 r.

Zarządzeniem Wojewody K. z 10 sierpnia 1992 r. Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Gospodarki Turystycznej „P.” uznano za zlikwidowane z dniem 5 stycznia 1993 r., a 1 lutego 1993 r. wykreślono je z rejestru. Środki finansowe pozostałe po likwidacji przedsiębiorstwa w kwocie 53.220,01 zł zostały wniesione do spółki akcyjnej – Regionalna Agencja Rozwoju w K., zawiązanej 17 grudnia 1992 r., której głównym założycielem był Skarb Państwa – Wojewoda K. Objął on w Spółce 200 akcji imiennych uprzywilejowanych o wartości 1.000 zł każda i 21 akcji

imiennych zwykłych o wartości nominalnej 1.000 zł. Wszystkie te akcje przekazane zostały protokołem z 23 grudnia 1996 r. Ministrowi Skarbu Państwa.

Sąd Okręgowy stwierdził, że - co do zasady - Skarb Państwa nie odpowiada za zobowiązania przedsiębiorstw państwowych (art. 40 § 1 k.c.). Wyjątek stanowi sytuacja uregulowana w § 2 art. 40 k.c. Stosownie do tego przepisu w razie nieodpłatnego przejęcia na podstawie obowiązujących ustaw, określonego składnika mienia państwowej osoby prawnej na rzecz Skarbu Państwa, odpowiada on solidarnie z osobą prawną za zobowiązania powstałe w okresie, gdy składnik mienia stanowił własność tej osoby, a jest to odpowiedzialność ograniczona do wysokości wartości przejętego składnika mienia, ustalonej według stanu z chwili przejęcia, a według cen z daty zapłaty. Skarbowi Państwa przysługuje prawo do mienia zlikwidowanego przedsiębiorstwa (art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. w brzmieniu sprzed 15 stycznia 2003 r.), a konsekwencją jest stosowanie art. 40 § 2 k.c. do odpowiedzialności za zobowiązania tego przedsiębiorstwa. Warunkiem wykreślenia zlikwidowanego przedsiębiorstwa z rejestru jest zaspokojenie lub zabezpieczenie jego wierzycieli, co oznacza, że w toku likwidacji aktywa muszą być co najmniej równe pasywowom. Nie można jednak wykluczyć, że po zakończeniu likwidacji ujawni się wierzytelność związana z majątkiem zlikwidowanego podmiotu. Przejmujący mienie po likwidacji ponosi wówczas odpowiedzialność za te zobowiązania i obciążenia, które związane są z przejętym przedsiębiorstwem (art. 55¹ pkt 5 k.c.). Jeśli w procesie likwidacji przedsiębiorstwa nie połączonym z upadłością po zaspokojeniu wierzycieli pozostaną jeszcze jakieś aktywa, to wierzytelności ujawnione w procesie likwidacyjnym nie wygasają. Zobowiązania powstałe w czasie, gdy przejmowane nieodpłatnie składniki mienia osoby prawnej stanowiły jeszcze jej własność, obciążają - na mocy art. 40 § 2 k.c. - właściciela przejętego majątku, który z tego majątku odpowiada subsydiarnie za zlikwidowane przedsiębiorstwo, tyle że do wysokości wartości przejętego składnika mienia określonej według ceny sprzedaży. W ocenie Sądu Okręgowego, Skarb Państwa w osobie Ministra Skarbu Państwa po przejęciu mienia zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego, odpowiada za zobowiązania zlikwidowanego przedsiębiorstwa, do wysokości wartości przejętego mienia ustalonej według stanu z chwili przejęcia, a według cen z chwili zapłaty.

Nieważność czynności prawnej uzasadnia obowiązek zwrotu nienależnych świadczeń (art. 411 k.c. i art. 410 § 2 k.c.). Do świadczenia należnego nabywcy na podstawie przepisów o zwrocie świadczeń spełnionych w wyniku wykonania nieważnej umowy znajduje zastosowanie art. 358¹ § 3 k.c., ale w stanie faktycznym przedmiotowej sprawy zastosować należy ograniczenie odpowiedzialności przewidziane w art. 40 § 2 k.c. Po zlikwidowaniu przedsiębiorstwa „P.” na rachunek bankowy pozwanego przekazana została bowiem kwota 53.220 zł, a zatem mniejsza niż zapłacona przez powodów cena nieruchomości.

Wyrokiem z 13 kwietnia 2006 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanego Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa od wyroku z 17 czerwca 2005 r. W ocenie Sądu Apelacyjnego, w niespornie ustalonym stanie faktycznym, Skarb Państwa - Minister Skarbu Państwa ponosi odpowiedzialność za zobowiązania zlikwidowanego przedsiębiorstwa „P”. Podstawą tej odpowiedzialności jest art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. w brzmieniu sprzed 15 stycznia 2003 r. i art. 40 § 2 k.c. Tak też w tej kwestii wypowiedział się w kilku orzeczeniach Sąd Najwyższy, w tym w szczególności w wyroku z 22 października 2003 r., II UK 123/03, OSNP 2004, nr 15, poz. 269.

Odnosząc się do argumentacji apelującego, Sąd Apelacyjny wskazał, że art. 40 § 2 k.c. nie wyłącza samodzielnej odpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązania zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego, jeśli zobowiązanie dotyczy mienia przejętego nieodpłatnie po zakończeniu likwidacji, stosownie do art. 49 ustawy o p.p. w brzmieniu sprzed 15 stycznia 2003 r. Za nieuprawnione uznał Sąd Apelacyjny odwoływanie się w okolicznościach przedmiotowej sprawy do art. 49 ust. 3 ustawy o p.p., z tej przyczyny, że Skarb Państwa gromadzi na wyodrębnionym rachunku środki uzyskane ze zbycia mienia przejętego stosownie do art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. Środki uzyskane ze zbycia tych składników mienia Skarb Państwa przeznacza na pokrycie kosztów procesów likwidacyjnych, postępowania upadłościowego oraz zarządu mieniem, ale proces likwidacyjny przedsiębiorstwa „P.” już się zakończył, przedsiębiorstwo nie było postawione w stan upadłości, a zatem nie mogą już wystąpić koszty prowadzenia tego rodzaju postępowań.

Nie znalazł Sąd Apelacyjny podstaw do uznania, że powodowie spełnili na rzecz przedsiębiorstwa „P.” świadczenie, o którym wiedzieli, iż jest nienależne. Skoro bowiem powodowie nabyli nieruchomości od jej wpisanego do księgi wieczystej właściciela i jemu wpłacili umówioną cenę, to nawet ich wiedza o zgłoszeniu przez poprzednich właścicieli roszczenia o zwrot nieruchomości nie może prowadzić do wniosku, iż mieli świadomość spełniania na rzecz sprzedającego nienależnego mu świadczenia.

W opartej na pierwszej podstawie kasacyjnej skardze od wyroku Sądu Apelacyjnego, Skarb Państwa zarzucił, że orzeczenie to zapadło z naruszeniem: - art. 40 § 2 k.c. oraz art. 49 ust. 1 w zw. z art. 3 ustawy o p.p. poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie tych przepisów, sprowadzające się do przyjęcia, iż stanowią one podstawę odpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązania zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego; - art. 358¹ § 3 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że stanowi on podstawę waloryzacji kwoty nienależnego świadczenia, którego zwrotu dochodzą powodowie w sytuacji, gdy nieważna umowa, w wykonaniu której świadczenie zostało spełnione pozostaje w związku z prowadzeniem przez powodów przedsiębiorstwa; - art. 358¹ § 4 k.c. poprzez jego niezastosowanie w okolicznościach przedmiotowej sprawy. Pozwany podkreślał, że przejęcie mienia po zakończeniu procesu likwidacji państwowej osoby prawnej następuje nie „od” tej osoby lecz „po” niej, a skoro w momencie przejęcia osoba ta już nie istnieje, to nie może wchodzić w grę zastosowanie art. 40 § 2 k.c. Artykuł 49 ust. 1 ustawy o p.p. wyraźnie natomiast dotyczy przejęcia „mienia”, a zatem aktywów takiej osoby prawnej, nie zaś jej pasywów. Tak też w tej kwestii wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z 22 lutego 2006 r., III CSK 4/06.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz ustalenie, że „powództwo nie jest usprawiedliwione co do zasady” względnie o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Ocenę zasadności skargi kasacyjnej trzeba zacząć od przypomnienia, że dotyczy ona wyroku, którym Sąd drugiej instancji oddalił apelację pozwanego od

wydanego w sprawie wyroku wstępnego, a ten – stosownie do art. 318 § 1 k.p.c. – był konsekwencją uznania roszczeń zgłoszonych przez powodów za usprawiedliwione co do samej zasady.

Powodowie pierwotnie domagali się zwrotu w nominalnej wysokości ceny za prawo użytkowania wieczystego i własność budynku, którą świadczyli na podstawie nieważnej umowy na rzecz zlikwidowanego przedsiębiorstwa, a następnie zażądali zwrotu nienależnych świadczeń w wysokości zwaloryzowanej, stosownie do art. 358¹ § 3 k.c.

Spór w sprawie koncentrował się wokół problemu oceny legitymacji biernej pozwanego Skarbu Państwa, ale zbadanie wyłącznie tej kwestii nie wystarczało dla uznania zgłoszonych przez powodów roszczeń za usprawiedliwione co do zasady. W świetle sprecyzowanej ostatecznie przez powodów podstawy faktycznej i prawnej żądania dla przesądzenia o zasadzie odpowiedzialności koniecznym było nadto stwierdzenie, że świadczenie należne powodom miało charakter pieniężny oraz że zaistniały okoliczności usprawiedliwiające waloryzację tego świadczenia z uwagi na zmianę siły nabywczej pieniądza (art. 358¹ § 3 k.c.), przy braku przesłanek negatywnych, wykluczających tę waloryzację (art. 358¹ § 4 k.c.).

2. Powodowie w wykonaniu umowy z 8 czerwca 1992 r. świadczyli na rzecz przedsiębiorstwa państwowego „P.” cenę za udziały w prawie użytkowania wieczystego nieruchomości i w związanej z nim własności budynku. Umowa sprzedaży nie została ważnie zawarta, a to oznacza, że jej strony winny zwrócić sobie świadczenia spełnione w jej wykonaniu. W związku z powyższym zapłacona przez powodów na podstawie nieważnej umowy cena nabycia wymienionych wyżej praw podlegała zwrotowi (art. 410 k.c.). Skoro umowa sprzedaży nie została ważnie zawarta, to obowiązek zwrotu świadczeń powstał bezpośrednio po ich spełnieniu, a pierwotnie zobowiązanym wobec powodów było przedsiębiorstwo „P”. Problem z oceną legitymacji biernej w sprawie wynikał z tego, że przedsiębiorstwo „P.” w styczniu 1993 r. zostało uznane za zlikwidowane, a 1 lutego 1993 r. wykreślono je z rejestru.

Likwidacja przedsiębiorstwa państwowego polega na rozdysponowaniu jego składnikami materialnymi i niematerialnymi, o których mowa w art. 55¹ k.c.

i wykreśleniu przedsiębiorstwa z rejestru, po zaspokojeniu wierzycieli. Z takim rozumieniem likwidacji koresponduje art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. Przepis ten w brzmieniu obowiązującym w okresie pomiędzy 1 stycznia 1992 r. a 15 stycznia 2003 r. stanowił, iż z chwilą likwidacji przedsiębiorstwa mienie tego przedsiębiorstwa pozostałe po likwidacji przejmuje Skarb Państwa. O przeznaczeniu tego majątku decyduje organ założycielski zgodnie z ustawą o prywatyzacji przedsiębiorstw, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Ustęp 3 i 4 art. 49 ustawy o p.p. w brzmieniu, na które powołuje się pozwany dodany został dopiero nowelą obowiązującą od 1 stycznia 1997 r. (ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. „o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej”, Dz. U. nr 106, poz. 496), a zatem już po zakończeniu likwidacji przedsiębiorstwa „P”. Następnie, z mocą od 1 kwietnia 2002 r. (ustawa z dnia 1 marca 2002 r. „o zmianach w organizacji i funkcjonowaniu centralnych organów administracji rządowej i jednostek im podporządkowanych oraz o zmianie niektórych ustaw”, Dz. U. nr 25, poz. 253), brzmienie ustępu 3 art. 49 zostało zmienione.

Art. 40 § 2 k.c. (w brzmieniu ustalonym ustawą z 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny, Dz. U. nr 55, poz. 321) stanowi, że w razie nieodpłatnego przejęcia, na podstawie obowiązujących ustaw, określonego składnika mienia od państwowej osoby prawnej na rzecz Skarbu Państwa, ten ostatni odpowiada solidarnie z osobą prawną za zobowiązania powstałe w okresie, gdy składnik stanowił własność danej osoby prawnej, do wysokości wartości tego składnika ustalonej według stanu z chwili przejęcia, a według cen z chwili zapłaty. Artykuł 40 § 2 k.c. obejmuje przejęcie wszelkich praw majątkowych, w tym także przejęcie wielu składników mienia. Mieniem, w rozumieniu art. 44 k.c. jest własność i inne prawa majątkowe.

W okresie przed nowelizacją art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. dokonaną z mocą od 15 stycznia 2003 r., przejęcie przez Skarb Państwa mienia pozostałego po likwidacji przedsiębiorstwa następowało wcześniej niż wykreślenie tego przedsiębiorstwa z rejestru. Był więc okres, w którym istniały dwa podmioty mogące odpowiadać za konkretne zobowiązanie, a więc możliwa była, przewidziana w art. 40 § 2 k.c., ich solidarna odpowiedzialność za konkretne zobowiązanie. Po utracie

bytu prawnego przez jeden z odpowiedzialnych podmiotów przekształcała się ona w wyłączną odpowiedzialność drugiego z nich. Za ugruntowany w orzecznictwie z tego okresu uznać trzeba pogląd, że w razie przejęcia przez Skarb Państwa na podstawie art. 49 ustawy o p.p. mienia pozostałego po zakończeniu procesu likwidacji przedsiębiorstwa państwowego, Skarb Państwa odpowiada za zobowiązania niezaspokojone w procesie likwidacji a powstałe przed datą wykreślenia przedsiębiorstwa z rejestru. Odpowiedzialność Skarbu Państwa w oparciu o art. 40 § 2 k.c. dotyczyła jednak jedynie zobowiązań powstałych w okresie, gdy przyjmowane nieodpłatnie składniki mienia stanowiły własność przedsiębiorstwa, a zatem zobowiązań powstałych nie później niż w dacie poprzedzającej wykreślenie z rejestru przejęcia mienia i ograniczona była do wysokości wartości przejętego mienia. Do momentu wykreślenia przedsiębiorstwa z rejestru była odpowiedzialnością solidarną z likwidowanym podmiotem (wyrok SN z 15 grudnia 1999 r., II UKN 260/99, OSNP 2001, nr 8, poz. 279; por. też w odniesieniu do odpowiedzialności gminy za zobowiązania przejętego przez nią zlikwidowanego przedsiębiorstwa komunalnego - uchwała 7 sędziów z 15 grudnia 1992 r., I PZP 56/92, OSN C 1993, nr 4, poz. 50 i wyrok SN z 26 maja 1995 r., I PRN 18/95, OSNAPUiUS 1995, nr 22, poz. 275 oraz w odniesieniu do odpowiedzialności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa za zobowiązania zlikwidowanego przedsiębiorstwa gospodarki rolnej - uchwała 7 sędziów SN z 10 listopada 1992 r., III CZP 106/92, OSN CP 1993, nr 1-2, poz. 6).

Z dniem 15 stycznia 2003 r. (Dz. U. 2002, nr 240, poz. 2055, art. 3) zmieniło się brzmienie art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. Stosownie do zmienionego przepisu, Skarb Państwa przejmuje mienie, w tym środki finansowe, pozostałe po zlikwidowanym przedsiębiorstwie, z tym, iż przejęcie następuje z dniem wykreślenia przedsiębiorstwa państwowego z rejestru sądowego. Wyrok SN z 22 lutego 2006 r., III CSK 4/06, na który powołuje się pozwany w skardze kasacyjnej, zapadł na tle stanu faktycznego, do którego zastosowanie znajdował art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. w brzmieniu obowiązującym po 15 marca 2003 r., z uwagi na zlikwidowanie już po tej dacie przedsiębiorstwa, którego zobowiązań dotyczył spór. W motywach tego orzeczenia SN wskazał, że dokonana z dniem 15 stycznia 2003 r. zmiana brzmienia art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. wywołuje istotne następstwa prawne. Skoro

bowiem przejęcie mienia w rozumieniu art. 44 k.c., (a więc aktywów) następuje z dniem wykreślenia przedsiębiorstwa państwowego z rejestru sądowego, to nie ma okresu, w którym istniałaby solidarna odpowiedzialność dwóch podmiotów tj. przedsiębiorstwa państwowego w likwidacji i Skarbu Państwa. Upada więc koncepcja, że jeśli w ramach tej solidarnej odpowiedzialności kończy byt prawny jeden z podmiotów, to drugi odpowiada wyłącznie, a takie założenie leży u podstaw konstrukcji art. 40 § 2 k.c. SN podkreślił, że dopiero art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. w obecnym brzmieniu nie daje podstaw do zastosowania art. 40 § 2 k.c. w odniesieniu do odpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązania zlikwidowanego przedsiębiorstwa, a w braku przepisu szczególnego, obowiązywać musi w tym zakresie reguła wyrażona w art. 40 § 1 k.c.

Do stanu faktycznego, na tle którego roszczenia zgłosili powodowie w przedmiotowej sprawie zastosowanie znajduje jednak art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. w brzmieniu obowiązującym w czasie prowadzenia i zakończenia procesu likwidacji przedsiębiorstwa państwowego „P.”, a zatem w 1992 i 1993 r. W tym okresie art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. stanowił podstawę do przejęcia przez Skarb Państwa zobowiązań zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego, dotyczących przejętego mienia, w tym środków finansowych, a powstałych przed wykreśleniem przedsiębiorstwa z rejestru przedsiębiorstw. Zobowiązanie do zwrócenia powodom ceny zapłaconej przedsiębiorstwu za udziały w użytkowaniu wieczystym i własności budynku na podstawie nieważnej umowy powstało przed wykreśleniem przedsiębiorstwa z rejestru, a Skarb Państwa odpowiada za to zobowiązanie w granicach wyznaczonych w art. 40 § 2 k.c.

Reasumując stwierdzić należy, że art. 40 § 2 k.c. i art. 49 ust. 1 ustawy o p.p. w brzmieniu obowiązującym przed 15 stycznia 2003 r. stanowią podstawę odpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązanie zlikwidowanego w styczniu 1993 r. i wykreślonego z rejestru 1 lutego 1993 r. przedsiębiorstwa państwowego polegające na zwrocie powodom ceny zapłaconej przez nich temuż przedsiębiorstwu w wykonaniu nieważnie zawartej umowy sprzedaży praw. Zarzuty skargi kasacyjnej odnoszące się do naruszenia art. 40 § 2 k.c. i art. 49 ust. 1 w zw. z ust. 3 ustawy o p.p. okazały się nieusprawiedliwione.

3. Art. 358¹ § 1 k.c. statuuje zasadę nominalizmu, § 2 dopuszcza odstępstwo od niej na podstawie tzw. umownej klauzuli waloryzacyjnej, § 3 pozwala na odstępstwo w formie tzw. waloryzacji sądowej, którą z kolei wyłącza § 4, powodując w sytuacjach w nim przewidzianych „powrót” do zasady wyrażonej w § 1.

Powodowie dochodzą zwrotu zwaloryzowanego w oparciu o art. 358¹ § 3 k.c. świadczenia nienależnie spełnionego na rzecz przedsiębiorstwa „P”. Waloryzacja sądowa, przewidziana we wskazanym przepisie dotyczy zobowiązań pieniężnych *sensu stricto*. Nie zaliczają się do nich zobowiązania z natury niepieniężne, ze świadczeniem pieniężnym, do których z zasady przynależą zobowiązania z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia. Jednakże w orzecznictwie sądowym niemal jednolicie przyjmuje się, że jeżeli przedmiotem nienależnego świadczenia była od początku określona suma pieniężna, dopuszczalna - co do zasady – jest jego sądowa waloryzacja (por., m.in., uchwałę Sądu Najwyższego z 8 października 1992 r., III CZP 117/92, OSNC 1993, nr 4, poz. 57 oraz uzasadnienia wyroków z 20 grudnia 1995 r., I CRN 191/95, OSNC 1996, nr 4, poz. 61 i z 17 stycznia 2002 r., III CKN 1500/00, OSNC 2002, nr 11, poz. 140). Tak też Sąd Apelacyjny ocenił charakter należnych powodom świadczeń, ale sama ta okoliczność nie może być uznana za wystarczającą przesłankę zastosowania art. 358¹ § 3 k.c. Dotychczas poza ustaleniami i oceną Sądów obu instancji pozostała zasadnicza dla rozstrzygnięcia kwestia, a mianowicie ocena, czy świadczenie nienależnie uiszczone na rzecz przedsiębiorstwa „P.” i podlegające zwrotowi na podstawie art. 410 § 2 k.c. może być – co do zasady – zwaloryzowane przez sąd na podstawie art. 358¹ § 3 k.c. i czy powodowie z żądaniem takim mogli skutecznie wystąpić z uwagi na brzmienie § 4 art. 358¹ k.c.

O okolicznościach istotnych dla przesądzenia o zasadzie odpowiedzialności pozwanego na wskazanej przez powodów podstawie faktycznej i prawnej, Sądy obu instancji w ogóle się nie wypowiedziały. Dokonanie w sprawie ustaleń w taki sposób, że nie pozwalają one na dokonanie przez Sąd Najwyższy oceny zarzutów sformułowanych w skardze kasacyjnej uzasadnia uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania (wyrok SN z 20 kwietnia 2006 r., IV CSK 151/05).

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.